

Udział Polski w pracach Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego

Krzysztof Szamałek¹

Polish contribution to the activity of International Seabed Authority. Prz. Geol., 66: 185–188.

Abstract. Poland is the state-member of International Seabed Authority (ISA) – the international organization established in 1994 based on the UN Convention on the Law of the Sea (1982). The Polish role was particularly important between 1994 and 1996 during creation of the first ISA council. Academic research of marine mineral deposits is conducted in several Polish research institutions located in Szczecin, Warszawa, Sopot, Poznań and Kraków. Polish scientists participate in many large international research projects of oceanic minerals. Poland organizes important international events concerning the geology of marine mineral deposits: conferences, symposiums and seminars. Initially, the Polish involvement was limited to legal matters, and then extended to the geology of the sea and marine mineral deposits.

Keywords: marine minerals, Convention on the Law of the Sea, International Sea Bed Authority

Zagospodarowanie zasobów mineralnych oceanów będzie niezbędnym imperatywem działania ludzkości w XXI w. Polska ma szanse uczestniczenia w tym procesie. Poszukiwanie i wydobycie morskich surowców mineralnych jest regulowane przez Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza (Konwencja, 1982) oraz powstała na jej podstawie Międzynarodową Organizację Dna Morskiego (*International Seabed Authority* – ISA). Wobec wzrostu polskiej aktywności w badaniach kopaliny oceanicznych, celowym jest zapoznanie środowiska geologicznego z dotychczasową działalnością kraju i dorobkiem w tej dziedzinie na forum międzynarodowym.

KONWENCJA PRAWO MORZA

Proces kodyfikacji zasad wykorzystywania zasobów oceanu był długotrwały i bardzo skomplikowany. Wiązał się przede wszystkim z powzięciem w 1947 r. na forum międzynarodowym inicjatywy utworzenia Komisji Prawa Międzynarodowego, której zadaniem było przygotowanie materiałów dla ONZ w celu systematyzacji prawa morza (Szamałek, 2006). W latach 1958–1982 zorganizowano trzy konferencje (*United Nations Conference of the Law of the Sea* – UNCLOS), które wprowadziły podstawowe pojęcia i regulacje prawne, a wśród nich zasadę morza terytorialnego obejmującego część morza o szerokości 12 Mm od linii brzegowej. Polska w latach 1967 i 1968 weszła w skład Komitetu ONZ zajmującego się pokojowym wykorzystaniem dna mórz i oceanów. Zagadnienie zagospodarowania morskich zasobów mineralnych i zagrożeń z tym związanych poruszył ambasador Malty Arvid Pardo na forum sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1967 r. Ponadto podkreślił potrzebę uregulowania statusu prawnego zasobów dna oceanicznego i uznania ich za wspólne dziedzictwo ludzkości (*common heritage of mankind*). Następnym jego wystąpieniem była decyzja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 1972 r. o zwołaniu III Konferencji Prawa Morza, której prace trwały w latach 1973–1982. W roku 1973 Polska została wybrana wiceprzewodniczącym konferencji.

Udział w pracach przygotowawczych oraz dyskusji nad rozwiązaniami prawnymi konwencji od 1970 r. brali przedstawiciele Polski, wybitni prawnicy z zakresu międzynarodowego prawa publicznego, prof. Wojciech Góralczyk i prof. Janusz Symonides. Problematyka prawa morza stanowiła przedmiot wielu publikacji m.in. Góralczyka (1976, 1983) i Symonidesa (1986, 2004). Rezultatem długich i trudnych dyskusji, sporów, kompromisów było przyjęcie 10 grudnia 1982 r. w Montego Bay na Jamajce Aktu Końcowego III Konferencji Prawa Morza, podpisanego przez 119 państw (Konwencja, 1982; Szamałek, 1988), ustanawiającego Konwencję Prawa Morza (*International Law of the Sea*)².

Profesor Góralczyk był od 1982 r. reprezentantem Polski w Komisji Przygotowawczej Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego i Międzynarodowego Trybunału Morza.

Kontrowersje i napięcia, które pojawiły się w trakcie prac nad opracowaniem i przyjęciem tekstu konwencji szybko znalazły potwierdzenie w politycznej praktyce. USA nie chciały zaakceptować przyjętych w rozwiązaniach, a zwłaszcza tych związanych z transferem technologii, jako niechroniących należycie interesów kraju (Oxman i in., 1983). Proces ratyfikacji konwencji przez państwa sygnatariuszy był powolny, ale stopniowo realizowany i 16 listopada 1993 r. wymagana liczba 60 państw ratyfikujących została osiągnięta. Oznaczało, że w dniu 1 stycznia 1994 r. Konwencja Prawo Morza weszła w życie. Po tej dacie rozpoczął się niezwykle interesujący politycznie i prawniczo czas. Wprowadzenie regulacji było możliwe głównie dzięki ratyfikacjom państw z tzw. grupy G-77 (państwa o słabszym rozwoju gospodarczym), natomiast nie przystąpiły do niej państwa realnie uczestniczące w procesie rozpoznawania zasobów mineralnych oceanu światowego. Konwencja zatem „obowiązywała formalnie i nie obowiązywała faktycznie oraz politycznie”, co stanowiło swoisty *casus* prawny szeroko komentowany, zwłaszcza w środowisku specjalistów w zakresie międzynarodowego prawa publicznego (Platzöder, 1993).

¹ Wydział Geologii, Uniwersytet Warszawski, ul. Żwirki i Wigury 93, 02-089 Warszawa; Krzysztof.szamałek@uw.edu.pl.

² Formalnie konwencja ta nosi nazwę Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dn. 10 grudnia 1982 r. Dz.U. z 2002 r. poz.543.

MIĘDZYNARODOWA ORGANIZACJA DNA MORSKIEGO (ISA)

Główne powody negacji konwencji dotyczyły poszukiwania i wykorzystywania zasobów mineralnych występujących na dnie oceanicznym poza obszarem jurysdykcji państw nadbrzeżnych oraz roli ISA. Organizacja ta została utworzona zgodnie z art. 156 konwencji (Konwencja 1982). Jednakże wobec pata polityczno-formalnego niemożliwe było doprowadzenie do pierwszego posiedzenia ISA i wyboru jej organów. Pod naciskiem USA sekretarz generalny ONZ prowadził w latach 1990–1994 konsultacje, które doprowadziły do opracowania projektu „Rezolucji i Porozumienia o stosowaniu części XI Konwencji” przyjętego w lipcu 1994 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Umożliwiło to otwarcie drogi do wyjścia z impasu. 29 lipca 1994 r. 40 państw (w tym Polska) podpisało w Nowym Jorku porozumienie określające, że aneks do konwencji będzie precyzował warunki stosowania jej XI części (zatytułowanej *Area* – Obszar, co oznacza przestrzeń poza jurysdykcją państwa nadbrzeżnego, w większości przypadków poza granicą 200 Mm od linii brzegowej). A zatem Polska była w grupie państw, które chciały jak najszybciej doprowadzić do powstania ISA, wybrania jej organów i rozpoczęcia prac poszukiwawczych na bazie przepisów konwencji.

Procedura ratyfikacyjna konwencji w Polsce (po przyjęciu przez Radę Ministrów w lutym 1995 r. oraz Sejm RP w lipcu 1998 r.) zakończyła się obwieszczeniem przez Prezydenta RP jej tekstu. Obowiązuje ona w polskim porządku prawnym od dnia 13.12.1998 r. W okresie 1994–1998 (do ratyfikacji konwencji) Polska brała udział w pracach ISA na podstawie uchwały RM z 1995 r. o prowizorycznym stosowaniu „Porozumienia w sprawie implementacji Części XI Konwencji”.

ROLA POLSKI W POWSTANIU ORGANÓW ISA

W 1994 r. rozpoczęła się w Kingston (Jamajka) I sesja Zgromadzenia Ogólnego ISA (16–18.11.1994), która miała charakter protokołarno-formalny (bez udziału przedstawiciela Polski). Druga część odbyła się w terminie 27.02–17.03.1995 r. Polska delegacja złożona z K. Szamałką, Z. Matuszewskiego, M. Dragun-Gertner, Z. Galickiego i R. Kotlińskiego brała aktywny udział w wypracowywaniu stanowisk zgromadzenia oraz podejmowanych próbach konstytuowania organów Rady ISA (Kotliński, Szamałek, 1995). Jednak wówczas udało się wybrać tylko przewodniczącego zgromadzenia, którym został Hasim Djalal z Indonezji. Podstawowa praca merytoryczna odbywała się w ramach konsultacji przewodniczącego Djalala z przewodniczącymi grup regionalnych (Afryka, Azja, Ameryka Południowa i Karaiby, Europa Zachodnia i inne kraje, Europa Wschodnia). Przewodniczącym grupy państw Europy Wschodniej został wybrany K. Szamałek. Od początku było jasne, że główną przeszkodą w wyborze organów ISA (rady, przewodniczącego rady, sekretarza generalnego organizacji) będzie ilość i skład państw wybranych do jej rady. Konwencja w art. 161 bardzo szczegółowo określa tryb i zasady kompozycji tego organu tak, żeby znalazły się w niej kraje reprezentujące głównych interesariuszy, w tym producentów

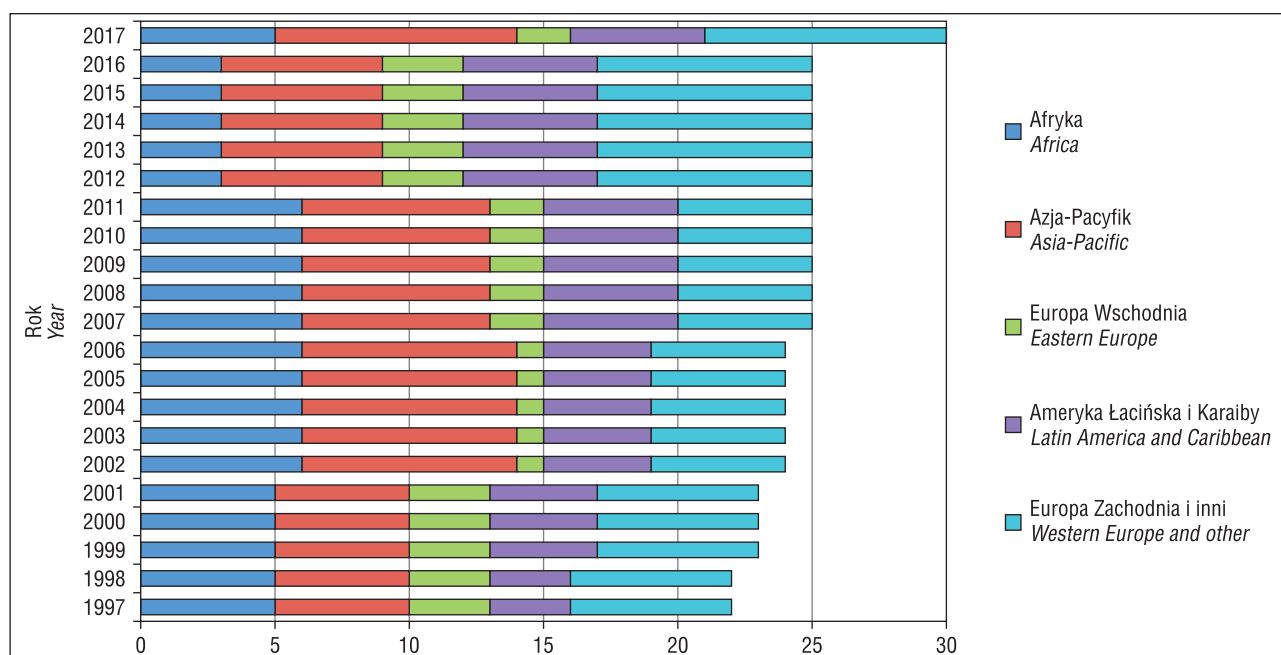
miedzi i kobaltu, państwa realizujące aktywną działalność geologiczną w Obszarze oraz kraje na zasadzie sprawiedliwości geograficznego rozmieszczenia i kraje o największych populacjach. Rada składać się miała z 36 państw. Wszelkie próby przygotowania jej wyboru rozбивały się o proponowaną przez grupy regionalne liczbę państw wynoszącą 37 (to jedno dodatkowe państwo – Jamajka, było zgłaszane przez grupę Ameryki Południowej i Karaibów). Ten stan niemożności wyboru rady trwał przez lata 1995 i 1996 (odbywały wtedy się dwie sesje rocznie). Podobne kłopoty dotyczyły wyboru sekretarza generalnego ISA. Dopiero w marcu 1996 r. funkcję tę objął po ambasador Fidżi Satya Nandan (Szamałek, 2006).

Na kolejnych sesjach Zgromadzenia ISA (1995–1997) Polska była wybierana na przewodniczącego grupy państw Europy Wschodniej (w pozostałych grupach regionalnych każdorazowo na kolejnych sesjach wybierano innych przewodniczących grup zgodnie z procedurą rotacji przyjętą w organach ONZ). Ten mocny, powtarzalny mandat przedstawiciela Polski upoważniał do znaczącej aktywności i został wykorzystany w czasie letniej sesji 1996 r.

Kadencja w Radzie ISA trwa cztery lata, jednak w art. 161 ust. 3 konwencja określała, że tylko przy pierwszym wyborze rady kadencja połowy państw – członków rady z każdej grupy będzie trwała 2 lata. Było to podstawą formalnego wniosku zgłoszonego przez Polskę na sesji letniej w 1996 r., aby w wyborach przyjąć zasadę *floating seat* (Lévy, 2014). Istotą polskiego wniosku (uzgodnionego w ramach grupy regionalnej) było przyjęcie przez Zgromadzenie ISA założenia, że wybór do rady obejmuje 36 państw, jednak 37 państwo jest także wybrane, jako zastępujące wskazane i uzgodnione państwo po dwóch latach kadencji. Polska propozycja została przyjęta i w 1996 r. dokonano wyboru Rady ISA. Polska została wybrana na pierwszą kadencję (1996–1998) z grupy państw geograficznego podziału, natomiast w kadencji 1999–2001 z grupy państw największych producentów miedzi.

UDZIAŁ PRZEDSTAWICIELI POLSKI W PRACACH ISA

Polska jest nieprzerwanie członkiem Rady ISA od pierwszego wyboru w 1996 r. (i ma zapewnione miejsce w radzie do 2020 r. – ryc. 1), co jest przypadkiem rzadko występującym w ISA – bez wątplenia wynika to z dużej aktywności kolejnych przewodniczących polskiej delegacji, m.in. K. Szamałką (1995–1997, 2001–2005), T. Bachledy-Curuś (1998–2001), M.O. Jędryska (2006–2007, 2015–aktualnie), R. Kotlińskiego (2008), J. Jezierskiego (2009) oraz wspierających ich merytorycznie w różnych okresach naukowców Z. Galickiego, K. Karskiego (Karski, Kotliński, 1998), M. Dragun-Gertner. Przedstawiciele Polski pełnili w organach ISA szereg funkcji, m.in. przewodniczącego zgromadzenia (T. Curuś-Bachleda – 1998; R. Kotliński – 2008), przewodniczącego rady (T. Bachleda-Curuś – 2001, A. Przybycin – 2011, M.O. Jędrysek – 2006, 2016), członków Komitetu Finansowego (M. Dragun-Gertner, A. Przybycin – obecnie przewodniczący), członków Komitetu Prawno-Technicznego (R. Kotliński, A. Przybycin, P. Nowak). Na koniec roku 2017 ISA składała się już z 168 państw (<https://www.isa.org.jm/mem->

Ryc. 1. Struktura i liczebność regionalnej reprezentacji grup państw w ISA w latach 1997–2017 (w ramach Eastern Europe Polska) (Johnson i in., 2016)

ber-states), które ratyfikując konwencję stały się *ipso facto* członkami tej organizacji.

Konwencja Prawo Morza dała podstawę do powołania Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego (*Commission on the Limits of the Continental Shelf*). Aktywnym przedstawicielem Polski w tej komisji był przez kilka lat (2012–2017) prof. Szymon Uścińowicz (PIG-PIB). Obecnie członkiem tej komisji jest Marcin Mazurowski z Ministerstwa Środowiska (na lata 2017–2022). Kolejnym organem przewidzianym przez Konwencję (art. 287 oraz Aneks VI) jest Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza z siedzibą w Hamburgu. Sędzią tego trybunału był Stanisław Pawlak.

Początkowy okres funkcjonowania ISA koncentrował się na przygotowaniach do rozpoznania zasobów koncentracji Fe-Mn i przyszłego wydobywania. Jednak zadania tej organizacji poszerzają się także na inne obszary, dotyczące choćby polimetalicznych rud siarczkowych czy naskorupień kobaltonosnych. Okazją do oceny pracy i zakresu działania ISA są sesje specjalne zwoływane z okazji jubileuszu jej istnienia (2004, 2014). W trakcie sesji specjalnej z okazji 10-lecia istnienia ISA obradował panel II Future Directions and Prospects, w trakcie którego K. Szamałek w imieniu Polski zgłosił propozycję podjęcia przez ISA szerszych międzynarodowych badań nad poszukiwaniem, dokumentowaniem i wydobywaniem hydratów metanu (Szamałek, 2004a, b). Wydaje się, że ten kierunek działalności powinien być szerzej rozwijany, ponieważ coraz więcej przesłanek środowiskowych (globalne ocieplenie), surowcowych (zasoby surowców energetycznych) i ekonomicznych (powolny wzrost cen surowców energetycznych) wskazuje na potrzebę takich działań. Polska może w tym procesie odegrać ważną i kreatywną rolę. Wydaje się, że nadchodzi czas podjęcia badań w tym zakresie przez Polskę.

Od początku istnienia ISA do roku 2017 odbyły się 23 sesje International Seabed Authority, a w 21 z nich uczestniczył prof. R. Kotliński.

POLSKI POTENCJAŁ BADAWCZY KOPALIN OCEANICZNYCH

W Polsce problematyką badawczą kopalni oceanicznych zajmuje się stosunkowo liczne grono naukowców, w kilku ośrodkach badawczych. Jednak, jeśli w najbliższych latach będą podejmowane nowe działania związane z poszukiwaniem i zagospodarowaniem kopalni morskich, niezbędne stanie się kształcenie nowych kadr z zakresu geologii morza, geologii złóż, górnictwa morskiego, przeróbki kopalni oceanicznych. Aktywność polskiego środowiska naukowego ma już kilkudziesięcioletnią tradycję, a jej efektem są stosunkowo liczne publikacje. Wśród nich znajdują się także pozycje monograficzne poświęcone zagadnieniom kopalni oceanicznych (Kotliński, Szamałek, 1998, 2001; Szamałek, Mizerski, 2009). Obecnie w Polsce problematyką morskich i oceanicznych surowców mineralnych zajmuje się kilka naukowych ośrodków badawczych:

- Uniwersytet Szczeciński Wydział Nauk o Ziemi (zespół prof. R. Kotlińskiego);
- Uniwersytet Warszawski Wydział Geologii (zespół prof. K. Szamałka);
- Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska (zespół prof. A. Piestrzyńskiego);
- Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Oddział Geologii Morza w Gdańsku (zespół dr R. Kramarskiej);
- Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Oddział Pomorski w Szczecinie (powierzone zadania realizacyjne programu ProGeo);
- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych (zespół prof. A. Muszyńskiego).

Ponadto funkcje badawcze są wykonywane przez pracowników Interoceanmetal (zespół dr. hab. T. Abramowskiego).

Grono polskich badaczy zajmuje się problematyką zasobów mineralnych oceanu światowego w różnych aspektach: prawno-organizacyjnych (M. Dragun-Gertner), zasobów kopalin (Kotliński, 2001; Szamałek i in., 2015), wydobywania kopalin (Abramowski, Kotliński, 2011), szczegółowych badań mineralogiczno-geochemicznych (Kotliński, Szamałek, 1998, Kotliński i in., 2015; Zawadzki i in., 2015) czy zagadnień środowiskowych (Radziejewska, 1997; Radziejewska i in., 2001, 2003).

Polska należy aktualnie do nielicznego grona podmiotów mających prawa do prowadzenia działalności w zakresie badania potencjału złożowego oceanicznych szarżków polimetalicznych oraz większej grupy kontraktatorów ISA w zakresie konkrekcji polimetalicznych.

Polskie środowisko naukowe było i jest organizatorem wielu wydarzeń o skali krajowej i międzynarodowej. W roku 2001 w Szczecinie odbyło się 4. sympozjum z serii ISOPE Ocean mining symposium, a w 2013 10. ISOPE Ocean Mining and Gas Hydrates Symposium – Deep Ocean Minerals, Exploration, Mining, Gas Hydrates and Environment. W Szczecinie odbył się w roku 2005 II Międzynarodowy Kongres Mórz i Oceanów, na którym referat otwierający „Ocean as a source of mineral raw materials” wygłosił K. Szamałek. Szczecin jest także od 2014 r. gospodarzem Międzynarodowych Kongresów Morskich, na których często gości problematyka kopalin morskich (wystąpienia R. Kotlińskiego, K. Szamałka).

W 2010 r. został utworzony przez Akademię Morską w Szczecinie oraz Akademię Górniczą-Hutniczą nowy wspólny kierunek studiów górnictwo morskie. W grudniu 2017 r. Zarządzeniem Ministra Środowiska (Zarządzenie, 2017) został powołany Zespół ds. realizacji programu wieloletniego rozpoznania geologicznego oceanów PROGeo.

PODSUMOWANIE

Wieloletnia aktywna obecność przedstawicieli Polski na konferencjach międzynarodowych, sesjach oraz zespołach roboczych ISA, liczne publikacje dotyczące badań próbek skał pobranych w trakcie rejsów IOM, doświadczony zespół specjalistów w szeregu dyscyplinach, kompleksowe badania Morza Bałtyckiego (także we współpracy międzynarodowej) – wszystkie te przesłanki czynią z Polski liczącego się partnera na niwie międzynarodowych badań surowców mineralnych mórz i oceanów. Stwarza to także warunki do dalszego rozwoju oraz poszerzenia badań, przygotowania kolejnego etapu, jakim będzie zagospodarowanie kopalin oceanicznych.

Autor serdecznie dziękuje Recenzentom za pożyteczne, wnikliwe uwagi, które pozwoliły uniknąć pomyłek i wpłynęły bardzo korzystnie na ostateczną postać artykułu. Praca sfinansowana ze środków statutowych Wydziału Geologii UW.

LITERATURA

ABRAMOWSKI T., KOTLIŃSKI R. 2011 – Współczesne wyzwania eksploatacji oceanicznych kopalin polimetalicznych. *Górnictwo i Geoinżynieria*, 35 (4/1): 41–61.

GÓRALCZYK W. 1976 – Zagadnienia prawne wykorzystania dna mórz i oceanów poza granicami jurysdykcji państwowej [W:] Aktualne problemy prawa morza, Gdańsk.

GÓRALCZYK W. 1983 – The International Sea-Bed Authority. *Polish Yearbook of Internat. Law*, t. XII, Warszawa.

<https://www.isa.org.jm/member-states>).

JOHNSON D., WEAVER P., GUNN V., SPICER W., MAHANEY S., TLADI D., PEREZ A.A., TAVAKE A. 2016 – Periodic Review of the International Sea Bed Authority pursuant to UNCLOS Article 154. Final report. <https://www.isa.org.jm/files/documents/EN/Art154/Rep/ISA154-Final-Rep-30122016.pdf>.

KONWENCJA Narodów Zjednoczonych o prawie morza sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. Dz.U. z 2002 r. poz. 543.

KOTLIŃSKI R. 2001 – Mineral Resources of the world's ocean – their importance for global economy in the 21st century. [W:] *Procc. of the ISOPE Ocean mining symposium*, Szczecin: 1–7.

KOTLIŃSKI R., MACIĄG Ł., ZAWADZKI D. 2015 – Potential and recent problems of the possible polymetallic sources in the oceanic deposits. *Geology and Minerals Resources of World Ocean*, 2 (40): 65–80.

KOTLIŃSKI R., SZAMAŁEK K. 1995 – Pierwsza sesja Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego ONZ. *Jamajka*, 27.02–17.03.1995. *Prz. Geol.*, 43 (7): 609–611.

KOTLIŃSKI R., SZAMAŁEK K. (red.) 1998 – Surowce mineralne mórz i oceanów. *Wyd. Naukowe Scholar Warszawa*, s. 384.

KOTLIŃSKI R., SZAMAŁEK K. (red.) 2001 – Mineral resources of the seas and oceans. *China Ocean Mineral Resources R & D Association COMRA*.

LÉVY J.P. 2014 – The International Seabed Authority: 20 years. <https://isa.org.jm/files/documents>.

OXMAN B.H., CARON D.D., BUDERI L.O. (red.) 1983 – *Law of the Sea: U.S. Policy Dilemma*. San Francisco. California: Institute for Contemporary Studies Press.

PLATZÖDER R. 1993 – Substantive Changes in a Multilateral Treaty before Its Entry into Force. The Case of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea. *Europ. J. Internat. Law*, 4: 390–402.

RADZIEJEWSKA T. 1997 – Immediate responses of benthic meio- and megafauna to disturbance caused by polymetallic nodules miner simulation, deep-sea meiobenthic communities to sediment disturbance simulating effects of polymetallic nodule mining. [W:] *Procc. of the international symposium of environmental impact of deep sea mining*. MMAJ, Tokyo, Japan: 223–235.

RADZIEJEWSKA T., ROKICKA-PRAXMAJER J., STOJANOVA V. 2001 – IOM BIE revisited: meiobenthos at the IOM BIE site 5 years after the experimental disturbance. [W:] *Procc. of the 4th ISOPE ocean mining symposium*, Szczecin, Poland: 63–68.

RADZIEJEWSKA T., SZAMAŁEK K., KOTLIŃSKI R. 2003 – Marine environment in the IOM Area (Clarion-Clipperton Region, Subtropical Pacific): current knowledge and future needs. [W:] *Procc. of the 5th ISOPE Ocean Mining Symposium*, 15–19 September, Tsukuba, Japan: 188–192.

SYMONIDES J. 1986 – *Nowe prawo morza*. PWN Warszawa, s.440.

SYMONIDES J. 2004 – *Konstytucja mórz i oceanów – refleksje w dzieściolecie wejścia w życie konwencji o prawie morza*. *Prawo morskie*, 20: 165–186.

SZAMAŁEK K. 1988 – Prawno-geologiczne aspekty wydobywania podmorskich zasobów mineralnych. *Prz. Geol.*, 36 (9): 537–541.

SZAMAŁEK K. 2004a – Speech at the Special Session of the Assembly to Mark the 10th Anniversary of the Establishment of the International Seabed Authority. 25–26 May 2004, Kingston, Jamaica, panel II Future Directions and Prospects.

SZAMAŁEK K. 2004b – International Research Project on Gas Hydrates: Hydrates in Oceans – Programme of Exploration (HOPE). *Prz. Geol.*, 52 (8/2): 813–816.

SZAMAŁEK K. 2006 – Perspektywy zagospodarowania kopalin oceanicznych. *Stosunki międzynarodowe*, 34 (3–4): 33–64.

SZAMAŁEK K., MIZERSKI W. 2009 – *Geologia i surowce mineralne oceanów*. PWN Warszawa.

SZAMAŁEK K., ZGLINICKI K., MARCINIAK-MALISZEWSKA B., KONOPKA G. 2015 – Osady okruczowe strefy płytkowodnej oraz plażowej wybranych regionów Indonezji. *Górn. Odkryw.*, 56 (5): 14–20.

ZAWADZKI D., MACIĄG Ł., KOTLIŃSKI R. 2015 – Osady eupelagiczne jako potencjalne źródło pozyskiwania pierwiastków ziem rzadkich. *Biul. Państw. Inst. Geol.*, 465: 131–142.

ZARZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 22 grudnia 2017 r. w sprawie powołania Zespołu do spraw realizacji programu wieloletniego „Programu Rozpoznania Geologicznego Oceanów PROGeo”. *Dz.U. MŚ z 2017 r. poz.104*.